

Impactul migrației asupra securității statelor: cazul Republica Moldova

Gheorghe CĂLDARE,
*doctor în științe istorice, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova*

SUMMARY

This article examines the one of the most pressing issues, caused by the massive migration of the population of the Republic of Moldova on its national security. There are highlighted such negative aspects of population departure abroad as demographic issues, the ensuring of the labor market with high-skilled workers, including the emergence of the phenomenon of „brain drain”, depopulation of the villages, the increasing number of abandoned children, etc.

Impactul proceselor migraționiste din ultimii ani se răsfrânge în mod divers atât asupra țării-gazdă, care este receptoare de migranți, dar în mod deosebit - asupra țării de origine a celor plecați peste hotare. Să analizăm, pentru început, impactul migrației asupra țărilor-gazdă.

Conform opiniei specialiștilor în materie, efectele economice ale migrației se răsfrâng, în primul rând, negativ asupra numărului de angajați și remunerării salariaților din țările-gazdă. Logica acestui argument este următoarea: în momentul emigrării într-o anumită țară, muncitorii imigranți devin concurenți direcți ai muncitorilor locali.

Deoarece muncitorii migranți sunt nevoiți adesea să accepte condiții de muncă inferioare, cum ar fi salarii mici, imposibilitatea de a beneficia de programele de asistență socială și de protecția sindicatelor, angajatorii îi preferă pe ei, deoarece aceasta le permite să-și reducă cheltuielile operaționale, astfel obținând profituri mai mari. În termeni practici, aceasta conduce la faptul că muncitorii migranți, într-o anumită măsură, participă/provoacă migrarea lucrătorilor din țările-gazdă și, astfel, contribuie la creșterea șomajului și reducerea salariilor pe piața muncii în țara-gazdă. În acest sens, este deosebit de dăunătoare situația care poate să afecteze țările-gazdă în perioada crizelor economice.

Un alt argument invocat, de obicei, cu pri-

vire la impactul migrației asupra economiei este efectul negativ pe care prezența imigranților o are asupra sistemelor sociale sau de asistență socială din țara-gazdă. Aceasta se explică prin faptul că sosirea masivă a imigranților și a familiilor acestora, mulți dintre care solicită beneficii pentru sănătate și învățământ (pentru copiii lor), supraîncărcă costurile sistemului social, generând un dezechilibru în conturile fiscale. Această situație are, de asemenea, efecte negative asupra economiei țării-gazdă. Dar unii cercetători semnalează că migranții, în special cei încadrați în câmpul muncii, care activează legal, reprezintă un beneficiu pentru societate, deoarece contribuie la crearea sistemului social al țării-gazdă. În linii generale, se consideră că migrația generează totuși un efect pozitiv asupra dezvoltării economice a țărilor-gazdă. Studiile în privința migrației bazate pe evenimente și date istorice consolidează această idee. Demografii, istoricii și economiștii sunt de opinia că fluxurile migratorii au avut un impact pozitiv asupra dezvoltării economice a unor astfel de țări, precum SUA, Canada, Australia și Argentina în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea. În același timp, accesul aproape nelimitat al miilor de persoane (forță de muncă) provenite din colonii sau al muncitorilor migranți sosiți în diferite state europene (Franța, Germania, Elveția și Marea Britanie) a fost

un factor important în dezvoltarea rapidă a acestor țări în perioada anilor 1950-1980. Însă nu trebuie de neglijat nici efectele negative ale migrației asupra dezvoltării economice a statelor. Numărul excesiv de muncitori la locurile de muncă poate conduce la scăderea productivității, cu efecte și asupra calității mărfurilor și produselor. Totodată, după cum menționează specialiștii, prezența imigranților poate să inhibeze în anumite momente procesul de dezvoltare tehnologică (angajatorii pot utiliza forța de muncă ieftină, menținând, astfel, concurența), care într-o perioadă mai lungă de timp începe să afecteze negativ dezvoltarea economică. Nu pot fi neglijate nici aspectele de tensiune socială create între populația autohtonă și noii veniți. Alte probleme care apar ar fi dificultățile de adaptare a emigranților, diferențele culturale și religioase [1, p. 111-114].

Referitor la efectele economice ale migrației asupra țărilor de origine, opiniile specialiștilor sunt de mai multe ori împărțite, și anume dacă prevalează efectele pozitive sau negative ale acestui fenomen. Printre aspectele pozitive ale migrației asupra economiei țărilor de origine se indică asupra faptului că ieșirea masivă a persoanelor din țară reprezintă de multe ori o salvare pentru autorități de la marile probleme sociale. Multe țări sărace, care dispun de un număr mare de șomeri și populație necalificată, promovează emigrația pentru a scădea presiunile asupra serviciilor sociale și pentru a scăpa de forța de muncă inutilă.

Un alt argument invocat frecvent privind efectele pozitive ale migrației asupra țărilor de origine este că acestea pot fi interesate în promovarea emigrației pentru a asigura trimiterea din partea cetățenilor săi a sumelor de bani (remitențele), care pentru multe țări sunt o sursă importantă de venit. De remarcat că, într-adevăr, transferurile bănești din partea cetățenilor care muncesc în străinătate reprezintă una din sursele de bază ce contribuie la creșterea veniturilor populației în țările de origine. De asemenea, se consideră că unele state de origine pot promova emigrarea cu scopul de a încuraja formarea unui personal calificat în străinătate.

Totodată, opiniile specialiștilor privind

consecințele negative ale migrației asupra țărilor de origine atenționează asupra apariției problemelor care, în ultima instanță, se răsfrâng negativ nu doar asupra economiei, dar, în genere, influențează securitatea lor națională. În continuare, este important să analizăm impactul plecării masive a muncitorilor asupra țărilor de origine, care este deosebit de relevant asupra situației interne a statelor furnizoare de forță de muncă în exterior.

Impactul produs de plecarea masivă a muncitorilor este, cu probabilitate, singurul punct în care există un consens vizavi de efectele migrației asupra economiei țărilor. În general, autorii susțin aceeași părere privind faptul că exodul masiv al forței de muncă este negativ pentru țările de origine, în special, în cazul forței de muncă calificate. Pierderea inginerilor bine pregătiți profesional, juriștilor, medicilor, pedagogilor, oamenilor de știință și a altor profesioniști se răsfrânge negativ asupra productivității economiei țărilor de origine. Aici se cere de amintit faptul că de multe ori statul face investiții considerabile în vederea instruirii profesionale a acestor specialiști și că, odată cu plecarea lor, acest fapt conduce la efecte negative asupra țării de origine.

În cazul oamenilor de știință cu o înaltă calificare, emigrarea acestora înseamnă că țara va fi lipsită de specialiști greu de substituit, ceea ce va face încă mai dificilă dezvoltarea investigațiilor științifice locale. Exodul personalului medical, cum ar fi medicii, asistentele medicale, psihologii și profesorii, de asemenea, generează o mare pierdere și, de obicei, conduce la lipsa de profesioniști în sectoarele-cheie, cum ar fi sănătatea și învățământul. Totodată, se cere de menționat că în multe țări în curs de dezvoltare statul tinde să pregătească mai mulți specialiști decât ar fi în stare să absoarbă piața muncii.

Un aspect al problemei privind migrația forței de muncă calificată din țările de origine este în strânsă legătură cu politicile țărilor-gazdă, care susțin cele mai bune cadre ale țărilor în curs de dezvoltare în tendința lor de a migra, oferindu-le salarii și condiții de muncă net superioare comparativ cu cele pe care ei le au acasă. Acordarea bur-

selor pentru studii la fel acționează ca un factor atractiv pentru procesul de emigrare, pentru că mulți dintre bursieri la momentul încheierii studiilor nu se mai întorc în țările lor de origine. La fel, țările de origine tradiționale au început să primească muncitori și personal calificat din țările-gazdă (țările dezvoltate), care sunt contractați de companiile multinaționale sau migrează, pentru că, indiferent de calificările pe care le dețin, nu pot găsi locuri de muncă adecvate în țările lor. Deși tendința respectivă este una în creștere, numărul acestor emigranți este încă destul de mic. [2 p. 115-116]

Raportat la Republica Moldova, consecințele migrației asupra situației social-economice, dar și cea a securității naționale, sunt deosebit de relevante. În primul rând, trebuie de indicat asupra faptului că numărul persoanelor din țara noastră care pleacă peste hotare în căutarea unui loc de muncă, raportat la numărul total al populației este foarte mare. Conform unelor date (diferite surse prezintă și date diferite), peste hotare s-ar afla de la 400 de mii până la circa 800 de mii de cetățeni ai Republicii Moldova. Astfel, în perioada pregătirii către alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, Comisia Electorală Centrală (CEC) a făcut publică cifra oficială a moldovenilor aflați peste hotare: potrivit datelor Serviciului de grăniceri aceasta ar constitui 627.959 de persoane. Secretarul CEC Iurie Ciocan a afirmat că cifra include cetățenii moldoveni care au părăsit țara și nu au mai revenit în patrie până la această dată. Nu s-a putut stabili nici câte persoane din cele aproximativ 628 de mii au buletinul de identitate expirat și care este locul aflării lor. [3]

Impactul numărului mare de cetățeni ai Republicii Moldova care și-au părăsit țara generează una dintre cele mai grave consecințe ale migrației, cum ar fi cea a agravării securității demografice. Astfel, dacă în 1989 numărul populației în Republica Moldova constituia circa 4,3 milioane de oameni, în anul 2008 ea s-a redus până la 3,572 milioane (în datele din 2008 nu se include populația raioanelor din partea stângă a Nistrului și a municipiului Bender). [4, p.8] Declinul demografic se datorează micșorării natalității,

menținerii unui nivel ridicat al mortalității, emigrării masive, accelerării procesului de îmbătrânire al populației.

Componenta migrației la procesul de reducere a populației Republicii Moldova este deosebit de relevant. Astfel, conform rezultatelor cercetării statistice, realizată prin ancheta forței de muncă, efectuată de Biroul Național de Statistică, denotă că la 01.01.2008 au fost declarate plecate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru, 25,8 % din totalul populației active de peste 15 ani. Ponderea cea mai însemnată printre cei plecați peste hotare o dețineau persoanele cu vârsta cuprinsă între 25-34 ani (29,5 %) și 35-44 ani (24,7 %), care reprezintă cel mai valoros contingent în aspecte sociodemografice și economice. Migrația externă se caracterizează prin exodul masiv al persoanelor de vârstă reproductivă și economic activă. [5, p.169] Conform unor investigații recente, impactul migrației populației asupra situației demografice în Republica Moldova conturează perspectiva deloc optimistă că până în anul 2020 va continua reducerea ponderii grupelor de vârstă tânără a populației. Astfel, se estimează reducerea esențială a efectivului de 0-4 ani ca rezultat al scăderii natalității. Dacă în anul 2005 ponderea populației de vârstă între 10-19 ani constituia 30,7% din totalul populației, atunci în 2020 ea va descrește până la 19,5%. [6, pag. 99]

O trăsătură distinctă a migrației din Moldova constă în faptul că o parte semnificativă a celor care pleacă au un nivel relativ bun de educație; 28% din numărul total al migraților au absolvit instituții de învățământ universitar, iar 63% au absolvit liceul sau o instituție de învățământ profesional. Altă caracteristică a migrației moldovenești este exodul de specialiști dintr-un șir de sectoare ale economiei naționale, ceea ce a cauzat fenomenul de *exod intelectual* pentru țară. Din cei care pleacă, intelectualii reprezintă 18%; înainte de a emigra ei au lucrat în Moldova în calitate de ingineri, medici, juriști și economiști. Instabilitatea economică și politică a crizelor, sărăcia și standardele joase de trai, șomajul și/sau salariile mici, protecția socială neadecvată și oportunitățile limitate de trai au cauzat plecarea populației. Fenomenul

de exod intelectual a început odată cu liberalizarea sistemului sovietic, care a afectat în mare parte ramura cercetărilor științifice și a dezvoltării. Reducerea continuă a numărului savanților a început în Moldova în 1991 și s-a intensificat pe parcursul anilor următori.

O parte însemnată a moldovenilor cu calificare înaltă sunt supuși „descalificării profesionale” atunci când migrează, fiind deseori angajați la munci de calificare joasă sau necalificate. Exodul intelectual din Moldova nu devine neapărat un câștig intelectual pentru țările de destinație, dar mai degrabă o irosire intelectuală pentru migranți. Deși fluxul spre exterior al capitalului intelectual din Moldova este estimat a fi substanțial, până în prezent nu au fost făcute studii sistematice și detaliate cu privire la exodul intelectual.

Conform estimărilor oficiale, mai mult de un sfert din forța de muncă din Moldova locuiește și muncește în prezent peste hotare. Pe de o parte, aceasta este o sursă majoră de venit pentru economia națională, cuprinzând 36% din PIB-ul Moldovei în 2007. Pe de altă parte, dacă nu va fi gestionată adecvat, situația migrației ar putea genera probleme serioase pentru țară, printre care, dar nu numai, și pierderea forței de muncă cu calificare înaltă, ca rezultat se va încetini creșterea economică și a productivității muncii din cauza numărului mic de muncitori cu calificare înaltă, pierderea veniturilor fiscale din impozitarea muncitorilor etc. [7, pag 11,15]

Unul dintre aspectele negative ale plecării cetățenilor moldoveni peste hotare este cel al „*exodului creierilor*”, ca parte componentă a emigrației în general. Fenomenul este răspândit atât în statele înalt industrializate, cât și în țările în curs de dezvoltare. El reprezintă problema capitalului uman care optează pentru emigrare în favoarea unor condiții mai avantajoase pentru carieră. Exodul de creieri aduce prin definiție mai multe costuri decât beneficii, însă tendința generală constă în colaborarea guvernelor cu universitățile și organizațiile internaționale pentru a promova circuitul creierilor și mobilitatea savanților și studenților.

În prezent, se poate constata existența unui nou val de migrațiune din Republica Moldova, principalul subiect al căruia devin

de multe ori tinerii cu studii superioare, ceea ce implică un risc tot mai mare al exodului de creieri din țară. Principalii factori care condiționează aceste migrații sunt sărăcia, nivelul inferior de trai, lipsa unui loc de muncă bine plătit conform specialității deținute, criza financiar-economică etc. În acest context fenomenul exodului creierilor influențează negativ asupra securității statului la nivel societal. [8, pag.99] Pierderea de inteligență este un indicator social dificil de cuantificat. Deoarece capitalul uman joacă un rol foarte important în dezvoltarea economică a statelor, scurgerea de inteligență fără măsuri adecvate de întoarcere acasă a celor plecați, conduce la agravarea sărăciei. Din perspectiva țării emitente, fenomenul exodului creierilor înseamnă o pierdere de investiții aproape imposibil de recuperat, care poate reduce atât rata de creștere economică, cât și nivelul veniturilor.

Datele statistice confirmă că în ultimii ani din sfera învățământului au plecat peste 28 mii de profesori, iar din cea a sănătății – peste 36 mii de medici. De remarcat că pe plan european se simte nevoia importului de forță de muncă de înaltă calificare. Studiile de prognoză evidențiază necesitatea importării de către țările dezvoltate ale UE a unui număr de 700 mii de cercetători în următoarele decenii. Prin urmare, „exodul creierilor”, pierderea forței de muncă calificată datorită emigrării are un impact fundamental pentru potențialul de dezvoltare a țărilor în tranziție. Fenomenul de plecare masivă a tinerilor peste hotare are ca țară de destinație, în primul rând, SUA, dar în ultimii ani – și țările UE devin tot mai atractive pentru specialiștii din Republica Moldova. După colapsul URSS, UE a știut să profite de situație și să atragă mulți savanți, cercetători științifici și lucrători înalt calificați din republicile ex-sovietice pentru asigurarea dezvoltării economice de durată.

Specialiștii autohtoni în domeniu consideră că mai mult de jumătate din emigranții moldoveni sunt specialiști calificați. Astfel, din numărul total al emigranților 39% au studii medii de specialitate, 12% - studii superioare, iar 4% - studii superioare incomplete. Totodată, din numărul total al migranților cu studii superioare ce se află în țările UE, 15%

sunt antrenați în sfera de deservire hotelieră, 14% - în sectorul privat, 13% - în comerț, adică sunt angajați în activități ce nu necesită o calificare înaltă. Actualmente, doar fiecare al 8-lea absolvent al instituțiilor de învățământ superior își găsește de lucru în țară. În rezultat, R. Moldova se transformă treptat într-un furnizor de forță de muncă calificată (dar și necalificată) pentru alte țări. Lipsa de specialiști afectează unele sectoare vitale ale economiei țării noastre, în special agricultura, unele ramuri industriale performante în domeniul informaticii și tehnologiei, deoarece o bună parte dintre absolvenții moldoveni ai facultăților de profil pleacă definitiv în străinătate (Canada, SUA, Franța, Germania, România, F. Rusă etc.). [9, pag 99-100]

Problemele cauzate de migrația tinerilor specialiști peste hotare sunt multiple și necesită o abordare complexă a măsurilor necesare pentru redresarea situației. Se consideră, de exemplu, că tinerii mai calificați sunt vulnerabili pe piața muncii din R. Moldova, care este mai accesibilă pentru cei care prestează munci mai puțin calificate. Salariile mici și ofertele neatrăgătoare îi fac pe unii tineri bine pregătiți să ia calea străinătății, unde, de cele mai multe ori, prestează munci care nu corespund profilului lor profesional. Astfel, R. Moldova pierde capitalul intelectual valoros, fiind o sursă de forță de muncă ieftină. Mai mult, „exodul de creieri” comportă riscul de creștere a impozitelor pe venit pentru populația economic activă. Specialiștii în domeniu consideră că locul tinerilor pe piața muncii în Moldova este unul nesigur. Pe de o parte, pregătirea academică a tinerilor specialiști reduce din compatibilitatea lor cu cererea de pe piața muncii. Or, pe piața muncii sunt solicitate meserii calificate, plătite cu salarii relativ mici. Pe de altă parte, competența profesională a tinerilor este pusă la îndoială în multe cazuri de angajatori, în lipsa unor cunoștințe practice de specialitate. [10]

Cercetările asupra problemei în cauză au indicat că circa 10% din tineri cu vârsta cuprinsă între 15 și 29 de ani sunt șomeri. Totodată, șomajul în rândul tinerilor este în mare măsură cauzat de salariile mici oferite la locurile de muncă de agențiile de ocupare a

forței de muncă. Faptul că mulți tineri rămân neîncadrați înseamnă o pierdere reală de capital uman și apariția unui deficit de cadre înalt calificate. Din aceste motive persoanele înalt calificate care părăsesc țara pe termen lung nu se pot angaja conform specialității, doar pentru faptul că diploma și meritele obținute în Moldova nu sunt sau sunt parțial recunoscute de autoritățile străine. În consecință, Republica Moldova devine furnizoare de forță de muncă ieftină, persistă fenomenul exodului de creieri, dar nu există un transfer de cunoștințe și tehnologii în beneficiul țărilor preferate de migranți. [11]

O altă problemă gravă cauzată de migrația masivă din Republica Moldova o constituie *impactul proceselor migraționiste asupra copiilor*. Deoarece un număr semnificativ al migranților sunt părinți care își abandonează pentru o anumită perioadă copiii, această stare de lucruri se răsfrânge în cel mai negativ mod asupra tinerei generații. Studiul sociologic realizat la cererea Organizației Internaționale pentru Migrațiune, în perioada iulie-august 2006, a estimat circa 177 mii de copii cu vârsta între 0-18 ani, care au rămas fără îngrijire părintească din cauza faptului că părinții erau plecați să muncească peste hotare: 14,5% din copii aveau vârsta de la 0 la 4 ani, 18,5% - 5-9 ani, 36,5% - 10-15 ani și 30,5% - 16-18 ani. Analiza acestor date a evidențiat următoarele consecințe ale migrației părinților asupra copiilor: economice, de sănătate, de educație, de dezvoltare socială și emoțională și, nu în ultimul rând, de schimbare a structurii familiei.

Deși majoritatea copiilor care au părinți-migranți au indicat că situația lor materială s-a îmbunătățit, copiii migranților sunt supuși unui risc mai mare la consumul de droguri, abandon școlar, relații sexuale timpurii și comportament social nefavorabil. Copiii cu părinți plecați la muncă peste hotare au relatat că calitatea relațiilor interumane s-a modificat. Mulți dintre ei s-au descris pe sine ca fiind singuratici, izolați și fără sprijin. Acești copii sunt nevoiți să ia din responsabilitățile părinților și au trebuit să adopte decizii în mod independent și aveau nevoie de încredere personală, de abilități de management al timpului și de deprinderi de a-și controla

emoțiile. Totodată, divorțul este frecvent întâlnit în familiile migranților. Aproximativ 60% din familiile cu un membru plecat la muncă peste hotare au divorțat ulterior, afectând deja și sub altă formă viața copiilor.

Absența părinților are un impact negativ asupra educației morale și academice a copiilor, asupra sănătății fizice și psihologice a acestora. Migrația părinților implică un stres maxim pentru copiii în vârstă de 2-6 ani, stres care le cauzează întârzierea în dezvoltarea lingvistică, dar și cea generală. Migrația afectează și relațiile de comunicare a părinților cu copiii, care este doar episodică. Consecințele migrației asupra copiilor în termen mediu și lung sunt dificil de estimat. În mod sigur însă acești copii care nu au simțit dragostea părinților atunci când au avut nevoie de ea, care nu au înțeles esența familiei, vor perpetua modelele de viață pe care le-au cunoscut

și le-au experimentat. [12, pag.187-188]

Concluzionând asupra problemelor analizate, vom menționa că migrația are un impact diferit asupra securității statelor. Dacă influența proceselor migraționiste asupra țărilor-gazdă are, în general, un impact pozitiv, nu același lucru se poate spune și despre țările de origine ale migranților. În special, aceasta se referă la Republica Moldova, unde sunt semnalate (cu excepția remitențelor) efecte negative asupra vieții socio-economice. La acestea se referă agravarea problemelor de ordin demografic, impactul negativ asupra dezvoltării economice (lipsa cadrelor calificate de specialiști), „exodul creierilor” și lipsa de perspectivă a multor tineri, influența nefastă a lipsei părinților plecați peste hotare asupra copiilor. În ansamblu, toate aceste fenomene au un impact negativ și asupra securității naționale.

BIBLIOGRAFIE

1. Burian Cristina. Fenomenul migrației și statutul juridic al străinului în dreptul internațional public. Chișinău, 2010, p. 111-114.
2. Tot acolo, pag. 115-116.
3. Minus circa 628 de mii de moldoveni. www.timpul.md. După DECA - press. 09.03.2009, accesat la 5.02.2012.
4. Moldova în cifre. 2011. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Chișinău, 2011, pag. 8.
5. Securitatea demografică în pericol// 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2008. IDIS Viitorul, Chișinău, 2009, p.169.
6. Tăriță Orest. Situația demografică de pe mapamond și evoluția populației Republicii Moldova// „Administrarea Publică”, 2012, nr. 1, p. 99.
7. Consolidarea legăturii dintre migrațiune și dezvoltare în Moldova. CIVIS, IASCI, Chișinău, 2010, pag. 11,15.
8. Rusu Rodica, Șaran Vladislav. Riscurile emigrării la adresa securității: „exodul creierilor” din Republica Moldova// Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinței internaționale științifico-practice. AAP, 24 mai 2011. Chișinău, 2011, pag. 99.
9. Tot acolo, pag. 99-100.
10. Monitorul social: exodul de creieri paralizează economia națională, care abundă de specialiști necalificați în sectoarele-cheie. www.viitorul.org. accesat: 08.06.2010.
11. Ibidem.
12. Consecințele migrației de muncă a părinților asupra copiilor // 100 cele mai presante probleme ale Republicii Moldova în 2008. IDIS „Viitorul”. Chișinău, 2009, pag.187-188.

Prezentat: 8 august 2012.

E-mail: victorios@mail.ru